

Şîa'nın halvet konusundaki anlayışı Sün-nî telakkiye benzemektedir. Bu mezhe-bin önde gelen âlimlerinden Şeyhü'ttâife Ebû Ca'fer et-Tûsî'ye göre bir kimse ka-rısı ile halvete girdikten sonra onu boşar-sa birleşme gerçekleşmediğinden kadın mehrin yarısından fazlasını alamaz (*en-Nihâye*, s. 471). Muhakkık el-Hillî ise halvetin sahih olması durumunda bile meh-ir gerekmeyeceğini belirtir ve aksi gö-rüşü zayıf olarak niteler. Şeyh Sadûk'a gö-re halvet gerçekleştiikten sonra eşlerin her ikisi de birleşmenin vukuunu inkâr etse sözleri doğru kabul edilmez; zira bu durumda kadın kendisinden iddet beklem-e, koca ise meh-ir yükümlülüğünü kaldırmış olmaktadır; dolayısıyla halvet birleşme hükmündedir. İbnü'l-Cüneyd, normal birleşme dışında değişik yollarla cinsî haz almanın ve inzâl vukuunun da meh-ri gerektirdiğini söyler. Şerâ'i'ü'l-İslâm şârihi Muhammed Hasan en-Necefi ise Hillî'ye uyararak mehrin gerekmeyeceği gö-rüşünü daha sahih kabul eder (*Cevâhîr-ü'l-kelâm*, XXXI, 76-79).

Geniş anlamda halvetin, yani evlenme-leri dinen mümkün olan, fakat aralarında evlilik bağı bulunmayan bir kadınla bir erkeğin kapalı bir mekânda yalnız kal-masının, cinsî birleşme yapıldığı sürece meh-ir, iddet, nesep gibi hukukî bir sonuç doğurmayacağı açıktır. Ancak böyle bir beraberlik harama yol açacak durum-ların önlenmesi, tarafların iffetinin korun-ması amacıyla câiz görülmemiştir. Bu ya-saklamayı, İslâmiyet'in ırz, namus ve şe-refin korunmasına büyük önem atfetmiş ve bunun için bir dizi tedbir almış olma-sıyla açıklamak gerekir. Hz. Peygamber bir erkekle, dinen evlenilmesi meşrû (nâ-mahrem) olan bir kadının arada nikâh bul-unmaksızın baş başa kalmasını yasakla-mıştır (Buhârî, "Nikâh", 111, 112; Müs-lim, "Hac", 424; "Selâm", 19). Aynı şekil-de birbirlerine karşı şehvet duyan kadın-la kadının ve erkekle erkeğin halvette kal-maları da haram sayılmıştır. Ancak yan-larında başkasının bulunması halinde halvet gerçekleşmez. Nişanlıların halveti de birbirlerine yabancı olanların halveti hük-mündedir. Bir kadının sahih halvet teşkil etmeyecek şekilde, meselâ girişin engel-lenmediği, insanların görebileceği, an-cak konuşulanların duyulamayacağı bir yerde güvenilir bir erkekle bir arada bul-unup ona soru sormasının veya şikâyetini arzetmesinin dinen bir sakıncası yok-tur (Aynî, 'Umdetü'l-kârî, XVI, 418).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "hlv" md.; Zemaşerî, *Esâsü'l-belâğa*, "hlv" md.; Lisâ-nü'l-'Arab, "hlv" md.; Buhârî, "Nikâh", 111, 112; Müslim, "Hac", 424, "Selâm", 19; Dâre-kutnî, *es-Sünen*, Beyrut, ts. (Âlemü'l-kütüb), III, 307; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (Kamhâvî), II, 147-150; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, Kahi-re 1969, IV, 108-115; Mâveridî, *el-Hâvî'l-kebir* (nşr. Ali M. Muavvez - Âdil Ahmed Abdülmev-cûd), Beyrut 1414/1994, IX, 539-545; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, IX, 482-487; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *en-Nihâye fî mücerredî'l-fıkh ve'l-fetâvâ*, Beyrut 1400/1980, s. 471; İbn Abdülber, *el-İstizkâr* (nşr. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî), Kahire 1414/1993, XVI, 125-134; Ebû Bekir İbnü'l-Ara-bî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, I, 218, 367; Kâsânî, *Be-dâ'î*, Beyrut 1402/1982, II, 291-294; V, 125; Fahreddin er-Râzî, *Meḫṭūḫü'l-gayb*, VI, 140-142; X, 13-16; İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, VI, 552-553, 724-727; Nevevî, *Şerḫü Müslim*, IV, 32; XIV, 153-157; Mevslî, *el-İhtiyâr*, Beyrut 1975, III, 103-104; Karâfî, *ez-Zâhire*, Beyrut 1994, IV, 375-376; Bezzâzî, *el-Fetâvâ*, IV, 141-143; Aynî, 'Umdetü'l-kârî, Kahire 1392/1972, XVI, 416-418; a.m.f., *el-Binâye*, IV, 202-209; İbnü'l-Hü-mâm, *Fethu'l-kadîr* (Bulak), II, 444-448; Ven-şerîsî, *el-Mi'yârü'l-mu'rib*, Beyrut 1401/1981, XI, 226-227, 229; Şirbînî, *Muḡnî'l-muḥtâc*, III, 224-225; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muḥtâr* (Kahire), III, 102-104; Sâlih el-Ezherî, *Cevâhîrü'l-iklîl*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), I, 308; M. Hasan en-Necefi, *Cevâhîrü'l-kelâm fî şerḫi Şerâ'i'ü'l-İslâm* (nşr. Mahmûd el-Küçânî), Beyrut 1397, XXXI, 76-79; *Hukûk-ı Âile Kararnâmesi*, İstanbul 1336, s. 995, 1021, ayrıca bk. md. 83, 84, 139-141, 143, 146; Bilmen, *Kamus*, II, 11-12, 124-128; M. Ebû Zehre, *Muḥâḍarât fî 'akdi'z-zevâc ve âşâruh*, Kahire 1391/1971, s. 220-224; M. Mustafa Şelebi, *Ahkâmü'l-üstre fî'l-İslâm*, Beyrut 1397/1977, s. 374-384; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, III, 567; VII, 110, 288-293, 321-326; Abd-ullah b. Abdülmuhsin et-Tarîkî, "el-Halvetü ve mâ yeterretbüh 'aleyh min ahkâmîn fık-hiyyetin", *Mecelletü'l-Buḫûsü'l-İslâmiyye*, sy. 28, Riyad 1410/1990, s. 239-284; *MuF*, XIX, 265-275.

ORHAN ÇEKER

HALVET (الخلوة)

Günahtan korunmak
ve daha iyi ibadet etmek için
ıssız yerlerde yaşamayı tercih etmek
anlamında bir tasavvuf terimi.

Zâhid ve mutasavvıfların en belirgin özelliklerinden biri yalnız yaşamayı tercih etmeleri ve Hak'la olmak için halktan ayrı kalmaya önem vermeleridir. Başlangıçta, toplum hayatını terkedip evin bir köşesinde inzivaya çekilen veya ıssız yerlerde yaşamayı tercih eden zâhidler daha sonraki dönemlerde de bu âdetlerini sürdürmüşler, bazı mutasavvıflar ve tarikat mensupları bu yolda on-ları takip ederek halveti tasavvufi haya-tın bir unsuru haline getirmişlerdir.

Mutasavvıflar, halvetin dinî hayat açı-sından önemini göstermek için Hz. Pey-gamber'in halvetten ve yalnızlıktan hoş-landığını, zaman zaman Mekke yakınındaki Hira mağarasına çekilip burada inziva hayatı yaşadığını ve itikâfa girdiğini ifade ederler (Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 3; Müslim, "İmân", 252); ıssız bir yerde Allah'ı zikredip gözü yaşaran kimsenin âhi-rette imtiyaz sahipleri arasında buluna-cağına dikkat çekerler (Buhârî, "Ezân", 36; Müslim, "Zekât", 91).

Resûl-i Ekrem'in bu sünnetine uyma-nın yanı sıra toplumun bozulması, din ve ahlâk dışı davranışların yaygınlaşması, zu-lüm ve haksızlıkların artması gibi olum-suz gelişmelere karşı verdikleri mücade-lenin başarıya ulaşamayacağı kanaatine varan bazı zâhid ve sûfiler, hiç değilse kendilerini kurtarmak ve daha fazla gü-naha girmek için bir köşeye çekilme-yi, zorunluluk bulunmadıkça toplum ara-sına girmemeyi tercih etmişlerdir. Bir kısım zâhid ve sûfiler daha da ileri giderek evlerini terketmişler, mezarlıklarda, vi-ranelerde, harabelerde, hatta bazıları mağaralarda yaşamaya başlamışlar, bu yüzden "şikeftiye" diye tanınmışlardır (*el-Lüma'*, s. 527; *et-Ta'arruf*, s. 21). Bun-ların bir kısmı son derece basit barınak-larda yaşar, bazıları da yerleşim bölgele-rinden uzak yerlerde veya evlerinin bir köşesinde tek başlarına hayat sürecekleri ve ibadet edecekleri küçük birer ibadet-hâne yapardı. Savmaa, mihrap, zâviye ve mescid gibi adlar verilen bu tür yerlerde tek başlarına yaşayan münzevîler sadece cuma ve cenaze namazları için yerleşim bölgelerine giderlerdi. İçlerinde toplum hayatına hiç karışmayanlar da vardı.

Kahire'de Mukattam dağı, Suriye'de Lükâm dağı, Beyrut'ta Lübnan dağları, Filistin'de Beytülmakdis dağı, Sînâ çö-lünde Tûr dağı, âbid ve zâhidlerin inziva hayatı yaşadıkları meşhur yerlerdir. Di-ğer bölgelerde de bu tür yerler vardı (İb-nü'l-Cevzî, IV, 344-345). Zünnûn el-Mısrî gibi büyük sûfiler bile buralarda yaşayan erkek ve kadın münzevîlerin yanına gi-der, onlardan öğüt alırlardı (Kelâbâzî, s. 26). Toplum hayatını tamamiyle terke-dip kendilerini ibadete veren, bundan dolayı "târik-i dünyâ" denilen bu mün-zevîlerin yanı sıra bütün âbidler, zâhidler ve sûfiler halvetin lüzumuna inanırlar. Ancak bunlar halvetin şekli konusunda farklı kanaatlere sahiptir. II. (VIII.) yüzyıl-da zâhid insanlar arasında bulunmayı pek hoş karşılamaz, "ihtilât, muḥâleta, hiltâ" dedikleri bu halden sakınır, fakat mutlak anlamda inzivaya çekilme ve dün-

yayı terketme cihetine de gitmezlerdi. Onlara göre zâhid ve sâlik bedeniyle toplum içinde, gönlüyle Allah yanında olmalıdır. "Zâhirde halk ile, bâtında Hak ile olmak" şeklinde ifade edilen bu anlayışa göre insanın Hak ile bulunması için halktan ve toplumdan kopması gerekmez. İnsan halk içinde bulunurken de halvette olabilir. Bu anlayış, sonraki dönemlerde Nakşibendîler'ce "halvet der-encümen" şeklinde ifade edilmiştir.

IV. (X.) yüzyıldan sonra bir şeyhin gözetiminde çilehâne veya halvethâneye girip erbaîn çıkarmaya da halvet denilmiştir (bk. ÇİLE; ERBAİN). Gazzâlî bu tür halveti şöyle tasvir eder: Sâlik, dış dünyaya ait bilgilerin göz ve kulak gibi duyu organlarından zihne gelmesini önlemek için tek başına karanlık bir odaya girer. Böyle bir yer bulamazsa bir örtüyle başını örterek dış dünya ile olan temasını keser. O zaman Hak'ın hitabını işitir ve ilâhî tecellileri temaşa eder. Hz. Peygamber'e, "Ey örtünen" (el-Müzzemmil 73/1); "Ey bürünen" (el-Müddessir 74/1) şeklinde hitap edilmiş olması mârifetin bu yolla elde edilebileceğini gösterir (*İhyâ*, III, 74). Bu tür halvetin gayesi ruhu arındırmak suretiyle mârifet ve keşfe hazırlanmaktır. Gazzâlî, halvete ve inzivaya çekilmenin faydalarını anlatırken bu durumda insanın daha çok ve daha ihlâslı ibadet edeceğini, riya, gıybet ve yalan gibi günahlardan korunabileceğini, fitne ve fesattan uzak kalabileceğini, halkın eza ve cefasından kurtulabileceğini, halktan bir beklentisinin olmayacağını söyler. Daha sonra da halvet hayatındaki sakıncalara dikkat çeker (a.g.e., II, 223-235).

Tasavvufta halvet kadar sohbet ve hizmet de önemlidir. Sohbet ve hizmet için insanların arasında ve toplumun içinde bulunmak gerekir. Bundan dolayı İbrâhim b. Edhem, Dâvûd et-Tâî ve Fudayl b. İyâz gibi zâhidlerin halvet hayatını tercih etmelerine karşılık Saîd b. Müseyyeb, Abdullah b. Mübârek ve Şa'bî gibi zâhidler sohbetin daha faziletli olduğunu söylemişlerdir. Bazı mutasavvıflar da hayatlarının bir bölümünü halvette geçirmişler, bir bölümünü de sohbet ve hizmete ayırmışlardır. Tekke mensuplarından kimi halvet, kimi sohbet, kimi hizmet ehlidir. Bu zümreler aynı tekke de aynı zamanda birlikte yaşar. Böylece halvetten, sohbetten ve hizmetten beklenen fayda hâsıl olur (İzzeddin el-Kâşî, s. 157).

Zâhid ve sûfilerin halvet hayatı ve bu konudaki fikirleri Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Takıyyüddin İbn Teymiyye ve İbn Kay-

yim gibi âlimler tarafından eleştirilmiştir. İbnü'l-Cevzî, Gazzâlî'nin, "Halvette Allah'ın hitabı işitilir ve tecellileri temaşa edilir" demesinin büyük bir hata olduğunu, böyle şeyler işitilse ve görülse bile bunların zihin bozukluğu sonucunda ortaya çıkan birtakım vesvese ve hayaller kabul edileceğini ileri sürer (*Telbîsü'l-blis*, s. 279). Halveti sünnet ve bid'at olmak üzere ikiye ayıran İbn Teymiyye halvetle ilgili hadislerin çoğunun zayıf, bir kısmının da uydurma olduğunu söyler. Ona göre Ebû Tâlib el-Mekkî ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî gibi mutasavvıfların tasvir ettikleri yeme, uyuma ve konuşmayı en az indirme esasına dayanan halvet bid'at olup birtakım şeytanî hallerin doğmasına yol açar. Halvette ezansız ve mescidsiz yerlerin seçilmesi de yanlıştır. Cemaatten ayrılma anlamına gelen halvet bid'attır, sünnete uygun halvet ise faydalıdır (*Mecmû'ü fetâvâ*, X, 403-407, 425; a.mlf., *el-Furkân*, s. 83). Halvetin bid'at olan şekillerinin hristiyan ruhbanlığı ve Hint münzevileriyle benzerliği söz konusu edilerek bu tür âdetlerin dışarıdan kaynaklandığını ileri sürerler de vardır (Nicholson, s. 47, 48, 59).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, I, 503; Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 3, "Ezân", 36; Müslim, "İmân", 252, "Zekât", 91; Serrâc, *el-Lüma'*, s. 277, 527; Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, s. 21, 26; Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-kulûb*, Kahire 1961, I, 199, 203; Sülemî, *Tabakât*, s. 21, 199, 526; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 208, 243, 245, 247, 295; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 239, 266, 271, 739; Herevî, *Tabakât*, s. 226; Gazzâlî, *İhyâ*, II, 221-243; III, 56-74; IV, 323, 330, 331; Ebû Mansûr el-Abbâdî, *Sûfinâme* (nşr. Gulâm Hüseyin-i Yûsufî), Tahrân 1347 hş., s. 107; Attâr, *Tezkiretül'euliya'*, s. 149, 227, 581, 785; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü'l-şafve*, II, 8, 278; III, 136, 144; IV, 344-345; a.mlf., *Telbîsü'l-blis*, s. 278, 279; Sühreverdî, *Avârifü'l-ma'ârif*, Beyrut 1966, s. 207, 542; Necmeddin-i Dâye, *Mirşadü'l-ibâd*, Tahrân 1366 hş., s. 155, 160; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, II, 198; III, 198, 207; a.mlf., *er-Risâletü'l-envâr: Nurlar Risalesi* (trc. Mahmut Kanık), İstanbul 1991, s. 22; a.mlf., *Halvetü'l-muṭṭakâ, Kahire*, ts.; İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, II, 85; a.mlf., *Mecmû'ü fetâvâ*, X, 403-407, 425; XXVI, 194; a.mlf., *el-Furkân*, Kahire 1387, s. 83; İzzeddin el-Kâşî, *Mışbâhu'l-hidâye*, Tahrân 1367 hş., s. 157-171; İbnü'l-Hatib, *Ravzatü'l-ta'rîf* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Kahire 1387/1968, s. 654; Zerrûk, *Qavâ'idü'l-taşavvuf*, Kahire 1388/1968, s. 67; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 15; Ankaravî, *Minhâcü'l-fukarâ*, Bulak 1256, s. 157; Ebû'l-Alâ el-Affî, *et-Taşavvuf: şevretün rûhiyye fi'l-İslâm*, Kahire 1963, s. 145; Nureddin İsfarayîni, *Risâle der Dervîşî Sülûk il-Halvet-nişîn*, Tahrân 1356 hş., s. 17; R. A. Nicholson, *Fî't-Taşavvufi'l-İslâmî ve târîhih* (trc. Ebû'l-Alâ Affî), Kahire 1969, s. 47, 48, 59; H. Landolt, "*Khalwa*", *EP* (İng.), IV, 990-991.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

HALVET DER-ENCÜMEN

(خَلْوَت در انجمن)

Hâcegân silsilesi
ve Nakşibendiyye tarikatının
temel prensiplerinden biri.

Zâhid ve sûfilerin sürekli biçimde veya belirli aralıklarla toplumdan ayrı yaşamalarına "halvet, uzlet, vahdet, inzivâ" gibi isimler verilir. Tasavvufta genellikle halk ile beraber olan bir kimsenin Hak'tan uzak kalacağına inanılır. Ancak zâhid ve sûfiler, gerçek halvetin kalben ve zihnen halktan ayrı kalarak kendini Allah ile birlikte hissetmekle yaşanabileceğini, bu durumda toplum içinde yaşamının kalben Hak ile birlikte olmaya engel teşkil etmediğini belirtirler. Nitekim bedenlen halktan ayrı olan bir kimse zihnen onlarla birlikte olabilir.

İlk sûfî müelliflerden Abdülkerîm el-Kuşeyrî ârifî "kâin ve bâin" (halk içinde iken onlardan ayrı olan kişi) diye tarif eder (*er-Risâle*, s. 608). "Tevhid ehli, bedenleriyle eşyada (dünyada) bulunur, ancak ruhlarıyla dünyadan ayrı olurlar" diyen Cüneyd-i Bağdâdî (bk. Serrâc, s. 432), "Bedenimle halk içindeyim, fakat ruhumla dostum olan Hak ile birlikteyim" diyen Râbia el-Adeviyye aynı düşüncüyü ifade etmişlerdir. Şöhretten kaçınan ve sıradan insanlar gibi yaşamaya önem veren melâmet ehli de bu anlayışa bağlıdır. Nitekim ilk Melâmîler'den Hamdûn el-Kassâr, çalışmayı bırakıp kendini ibadete vermek isteyen Abdullah el-Haccâm'ı bundan menederek ona, "Hacamatçı Abdullah diye tanınman zâhid veya ârif Abdullah diye tanınmaktan daha iyidir" demişti. Melâmet ehlinin büyüklüğünden Bayezîd-i Bistâmî, ârifin halkla ilişkilerini sıradan bir insan olarak sürdürürken gönlünün kutsiyet âleminde bulunmasını en açık mârifet alâmeti saymıştır (Sülemî, s. 156). Hücvîrî de zâhirde halkla iken bâtında Hak'la olmanın gerekliliğini önemle vurgular (*Keşfü'l-mahcûb*, s. 101, 140).

Tarikatların ortaya çıktığı, halvethâne ve çilehânelerin yaygınlaştığı dönemlerde sûfiler zâhirde halk ile, bâtında Hak ile olmanın önemi üzerinde ısrarla durmuşlardır. İbnü'l-Arabî, maddî ilişkilerden sıyrılıp Hak ile birlikte olma mertebesine ulaşmış bir sâlikin artık bedenî halvete ihtiyacı olmadığını söyler. Çünkü halk ile olma hali de (celvet) artık halvete dönüşmüştür. Bu mertebedeki sâlik, yaratılmışlardan gelen bütün sesleri ve sözleri ilâhî hitaplar şeklinde algılar. Şu